

Підготовка майбутніх фахівців соціальної галузі до здійснення соціальної реабілітації та інклюзії в умовах війни в Україні

*Наталя Кабусь,
Валентина Костіна*

Вирішення проблеми соціально-психологічної реабілітації населення, що потерпає від травмивного досвіду внаслідок війни, в сучасних умовах є надзвичайно важливим. Нові виклики, спровоковані війною та її наслідками, актуалізують потребу підготовки фахівців в галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи до соціально-психологічної підтримки й реабілітації Захисників і Захисниць України, а також цивільного населення, значна частина якого постраждала внаслідок війни. Для вирішення цього важливого завдання необхідним є оволодіння майбутніми фахівцями дієвими технологіями та методиками соціальної реабілітації та інклюзії, які дозволять не тільки надавати професійну допомогу постраждалим з метою відновлення після пережитого травмивного досвіду, а й попереджати розвиток посттравматичних стресових розладів за допомогою ознайомлення населення з методиками самоцілення й самореабілітації з метою недопущення узалежнення від зовнішньої допомоги й подальшого сталого розвитку. Вважаємо означені напрями важливими стратегічними орієнтирами соціально-педагогічної роботи на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що теоретичні і практичні аспекти соціальної реабілітації та інклюзії досліджують багато вчених та педагогів-

практиків: О. Бацман [6], Ю. Бойчук [7], М. Васильєва-Халатникова [10], І. Гончар [1], Н. Кабусь [2], О. Казачінер [7], В. Костіна [3, 8], І. Пипенко [8], О. Рассказова [5], Н. Сайко [6], Л. Смеречак [3], В. Тернопільська [10], Н. Чернуха [10] та інші дослідники, які наголошують на необхідності перегляду мети і завдань професійної підготовки майбутніх фахівців до соціальної реабілітації та інклюзії відповідно до викликів сьогодення, відзначаючи, що через наявність нових соціальних викликів катастрофічно зростає чисельність осіб з інвалідністю та вразливих груп населення, що зумовлює потребу поглиблення підготовки майбутніх соціальних педагогів та працівників до здійснення соціальної реабілітації та інклюзії для максимального відновлення життєвої активності й успішного соціального функціонування громадян, які зазнали впливу руйнівного психотравмивного досвіду внаслідок війни [2, 3, 6]. Проведені нами опитування здобувачів освіти за спеціальністю «Соціальна робота», фахівців центрів соціальних служб та інших установ соціальної сфери також підтверджують важливість посилення соціально-реабілітаційного й відновлювально-розвивального векторів професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі.

Метою статті є висвітлення досвіду професійної підготовки здобувачів освіти

спеціальності «Соціальна робота» у Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди до соціальної реабілітації та інклюзії в умовах воєнного стану.

Здійснений науковий пошук дозволяє під соціально-психологічною реабілітацією громадян, постраждалих внаслідок бойових дій, розуміти комплекс заходів, спрямованих на стабілізацію й відновлення їхнього ресурсного стану, психічного та соціального здоров'я, життєвої й соціальної активності, порушеної внаслідок переживання психотравматичних подій, розвиток життєстійкості, здатності до саморегуляції й самореабілітації для досягнення значущих життєвих цілей.

Дослідники [3, 6] відзначають, що в сучасних умовах потребує оновлення зміст соціальної реабілітації, яка має здійснюватися на засадах інклюзії та являти систему роботи, спрямовану на відновлення успішного функціонування в соціумі й максимальну інтеграцію до активного суспільного життя не лише хворих та осіб з інвалідністю, але і всіх, хто потрапив у важкі життєві обставини та має ознаки соціальної дезадаптації. О. Бацман, Н. Сайко [6, с.145–147] підкреслюють, що ефективність такої діяльності пов'язана зі сформованістю мотиваційно-ціннісної, теоретичної, інформаційно-нормативної, технологічної, методичної та психологічної готовності фахівців соціальної галузі до вирішення завдань соціальної реабілітації, відновлювальної соціально-психологічної терапії та інклюзії. Це передбачає сформованість у соціальних педагогів та працівників системи теоретичних, операційно-технологічних знань із проблеми соціальної реабілітації та інклюзії, зокрема, розвинену здатність до швидкого знаходження й застосування новітньої наукової інформації; методичну готовність до організації реабілітаційного процесу, розробки і впровадження програм групової та індивідуальної реабілітації; сформованість у майбутніх фахівців лідерських якостей, стійкої професійної та оптимістичної особистісної

позиції, вмінь створювати реабілітаційне середовище, добирати ефективні методи реабілітаційного процесу з урахуванням сильних сторін особистості.

Зазначимо, що підготовка майбутніх фахівців соціальної галузі в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди за освітньою програмою «Соціальна педагогіка» до соціальної реабілітації та інклюзії є важливим аспектом їхньої професійної освіти, оскільки означені технології є важливими напрямками соціально-педагогічної діяльності. Так, зокрема, майбутні фахівці соціальної галузі оволодівають відповідними компетентностями в межах нормативних курсів блоку професійної підготовки «Історія і теорія соціальної роботи», «Технології соціально-педагогічної роботи», «Прикладні технології у соціальній роботі», «Арт-терапевтичні методики в соціальній роботі», «Соціальна робота в спеціалізованих соціальних інституціях», «Теорія і методика соціальної роботи з сім'єю», під час вивчення яких опановують суть та особливості технологій і методів соціальної реабілітації та інклюзії, зокрема, відповідно до вимог реалізації Державних стандартів надання соціальних послуг супроводу під час інклюзивного навчання, соціальної реабілітації осіб з інтелектуальними та психічними порушеннями, осіб із залежністю від психотропних речовин та ігровою залежністю, а також ознайомлюються зі специфікою соціально-психологічної реабілітації осіб з інвалідністю, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб, які постраждали від насильства, сімей у складних життєвих обставинах, у тому числі постраждалих внаслідок війни.

З метою формування у майбутніх фахівців умінь наснаження та відновлення потенціалу резильєнтності як окремих вразливих категорій громадян, так і сім'ї та громади загалом, що є одними із найбільш затребуваних за часів війни вмінь для роботи у соціальній сфері, нами розроблено варіативний освітній компонент «Соціально-виховні студії». В межах

вивчення курсу майбутні соціальні педагоги та соціальні працівники ознайомлюються з різноманітним методом та форм роботи в умовах діяльності різних розвивальних творчих студій (ораторської й театральної майстерності, музикально-рухового впливу, використання кіномистецтва, елементів народних ремесел, засобів фольклору, письменницької майстерності), які мають значний потенціал наснаження й відновлення життєвої активності. Це дає майбутнім фахівцям можливість збагатити власні професійні ресурси й засвоїти суть та особливості організації резилієнтного підтримуючого соціально-виховного простору для роботи з різними вразливими категоріями населення.

Поряд з теоретичним підґрунтям майбутні фахівці соціальної галузі мають широкі можливості для здобуття практичного досвіду соціально-реабілітаційної взаємодії з різними соціальними групами в ході професійної підготовки. Так, зокрема, кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки має досвід багаторічної співпраці та взаємодії із закладами загальної середньої освіти та спеціалізованими соціальними інституціями м. Харкова, що здійснюють соціально-реабілітаційні впливи на засадах соціальної інклюзії. В межах навчальних курсів «Соціально-педагогічна діяльність в закладах освіти з практикумом», «Практикум соціально-реабілітаційної діяльності в спеціалізованих соціальних інституціях», «Опіка та піклування з практикумом» разом зі здобувачами в межах спільних угод нами підготовлено та проведено практико-орієнтовані заходи й тематичні зустрічі з учнями закладів освіти м. Харкова, а також з людьми старшого віку, дітьми з інвалідністю та дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, внутрішньо переміщеними сім'ями із Донецької та Луганської областей на базі БО БФ «Карітас-Харків», ХБО БФ «Соціальна служба допомоги», ЦСС Київського та Холодногірського районів м. Харкова.

Досвід соціально-реабілітаційної взаємодії та організації творчого соціально-розвивального простору для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, здобувачі освіти отримували в межах активної волонтерської діяльності у комунальних закладах «Харківський обласний центр соціальної підтримки дітей та сімей «Гармонія», «Харківський обласний центр соціально-психологічної реабілітації дітей», комунальному закладі соціального захисту для дітей «Центр соціально-психологічної реабілітації дітей» м. Харкова, а також на базі Дитячого містечка «Отрадне» (ХБО БФ «Соціальна служба допомоги»).

Специфіку корекційно-реабілітаційних та профілактичних соціально-педагогічних впливів у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами майбутні фахівці соціальної галузі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освоюють під час виробничих практик на третьому та четвертому курсах, що проходить на базах КЗ «Харківська спеціальна школа № 2» Харківської обласної ради, КЗ «Харківський лицей № 43» Харківської міської ради, Харківського обласного центру зайнятості.

Основи фізичної реабілітації та можливості для створення інклюзивного простору для людей з інвалідністю у співпраці та професійній взаємодії з фізіотерапевтами здобувачі освіти отримували на базі Медичного центру фізичної реабілітації «Fizio», що дозволило майбутнім фахівцям соціальної галузі поглибити власні відомості щодо особливостей фізичної реабілітації та більш впевнено будувати взаємодію з найближчим оточенням осіб з інвалідністю під час здійснення підтримуючих впливів. До лютого 2022 р завдяки співпраці кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки університету з Харківським дельфінарієм «NEMO» здобувачі ознайомились із можливостями дельфінотерапії у реабілітації дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

З метою створення умов для оволодіння майбутніми фахівцями соціальної

галузі специфікою соціально-реабілітаційної роботи з дітьми та молоддю, що перебуває у конфлікті з законом, кафедрою соціальної роботи і соціальної педагогіки налагоджено взаємодію з Сектором ювенальної пробації Основ'янського районного відділу м. Харкова, на базі якого було організовано практико-орієнтовані заняття для майбутніх соціальних працівників.

 знайомлення майбутніх фахівців з перспективним досвідом соціально-реабілітаційної роботи з різними категоріями населення, в тому числі з людьми літнього віку та особами з інвалідністю, що здійснюється в умовах воєнного стану, відбувається у налагодженій співпраці з БО БФ «Соціальна служба допомоги» за проектами «Догляд вдома» та «Паліативний догляд, «БО БФ «Карітас-Харків» за проектом на платформі «Здоровенькі були», у взаємодії з Територіальним центром надання соціальних послуг м. Чугуєва, а також через залучення здобувачів до відвідування онлайн-семінарів та вебінарів, зокрема, Всеукраїнського вебінару «Сучасні виклики соціальної роботи». Майбутні соціальні педагоги і працівники поглиблено досліджують означену тематику в межах підготовки курсових і кваліфікаційних робіт, виступають з доповідями на науково-практичних конференціях.

Водночас з урахуванням потреби в організації широкомасштабної роботи для відновлення військових і цивільного населення, постраждалих внаслідок війни, з акцентом на розвиток у дітей і дорослих потенціалу самореабілітації, посилення життєстійкості й відновлення здатності до активного життєтворення, що є критично важливим й життєво необхідним для сталого розвитку українського суспільства, актуальним стає впровадження спеціальних освітніх компонентів, які б сприяли підвищенню готовності майбутніх фахівців соціальної галузі до роботи в умовах війни та повоєнного відновлення. З цією метою нами розроблено до впровадження варіативний освітній курс «Соціальна

реабілітація та інклюзія» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота», що передбачає опанування таких змістових модулів: «Теоретичні засади соціально-реабілітаційного впливу та соціальної інклюзії», «Практичні аспекти соціальної реабілітації різних груп населення в умовах воєнного стану», «Методичні аспекти соціальної інклюзії». Цей курс спрямований на здобуття майбутніми фахівцями необхідних професійних компетентностей для здійснення соціально-реабілітаційної діяльності на засадах соціальної інклюзії в умовах війни та післявоєнного часу.

 межах першого змістовного модуля «Теоретичні засади соціально-реабілітаційного впливу та соціальної інклюзії» передбачено дослідження провідної мети, базових принципів, змісту та напрямів, видів технологій соціальної реабілітації та інклюзії в умовах сьогодення; особливостей проблем різних категорій громадян, які постраждали внаслідок війни, наслідків впливу кризи, психотравми, бойової травми на життя людини, проявів посттравматичного синдрому та стресового розладу та методів їх подолання; специфіки завдань реабілітаційної роботи на різних її етапах; способів створення реабілітаційного середовища, актуалізації внутрішніх ресурсів особистості в ході соціально-психологічної реабілітації; критеріїв, показників та умов ефективності реабілітаційного процесу.

У ході вивчення модуля майбутні фахівці: ознайомляться з особливостями визначення змісту та планування послуги соціальної реабілітації відповідно до стандартів та потреб отримувачів послуг у різних типах реабілітаційних закладів та установах соціальної реабілітації; видами реабілітаційних програм; опанують специфіку діяльності реабілітаційного центру як закладу, що реалізує систему заходів з упровадження технологій соціальної реабілітації, корекції та терапії; розглянуть сучасні інноваційні програми та проекти соціальної реабілітації учасників бойових дій та цивільних громадян,

постраждалих внаслідок війни; оволодіють основними принципами побудови змісту реабілітаційної програми як комплексу форм, методів та заходів соціальної реабілітації, що мають бути різноспрямованими й сприяти цілісному відновленню особистості, активізації її емоційно-ціннісної, світоглядної й діяльнісно-вольової сфер.

Другий змістовний модуль «Практичні аспекти соціальної реабілітації різних груп населення в умовах воєнного стану» орієнтовано: на опанування здобувачами практичних аспектів соціальної й соціально-психологічної реабілітації різних соціальних груп; здобуття вмінь створювати реабілітаційне середовище, використовувати в реабілітаційному процесі методи тренінгу, коучингу, емпіаурменту, ерго-, арт- та анімалотерапії; організовувати фасилітаційну взаємодію; здійснювати соціально-психологічну просвіту, розробляти та реалізовувати індивідуальну програму реабілітації; добирати ефективні методи та техніки реабілітації з урахуванням сильних сторін особистості. Зокрема, майбутні фахівці ознайомлюватимуться з: міжнародними стандартами, змістом та методиками соціальної реабілітації осіб з інвалідністю, що є надзвичайно важкою психотравмуючою ситуацією; Державною типовою програмою реабілітації осіб з інвалідністю; особливостями психологічної підтримки та створення індивідуальної програми реабілітації дітей і дорослих з інвалідністю; особливостями організації системи раннього втручання, ранньої медико-соціальної та психолого-педагогічної абілітації чи реабілітації дітей з порушеннями психофізичного розвитку та ризиком розвитку інвалідності. Зокрема, приділятиметься увага завданням та змісту роботи фахівців команди раннього втручання, ролі соціального педагога у такій команді; ознайомленню майбутніх соціальних педагогів та працівників з методами ранньої діагностики розвитку дитини, програмами раннього розвитку; специфікою організації та впровадження

абілітаційного чи реабілітаційного процесів для дітей з різними нозологіями; особливостями створення індивідуального плану соціальної реабілітації дитини з особливими освітніми потребами.

Особливу увагу в межах модулю буде приділено суті та особливостям соціальної реабілітації військових та цивільного населення в умовах воєнного стану, питанню підтримки психологічного благополуччя дітей і дорослих в умовах викликів війни; розумінню майбутніми фахівцями емоційних і поведінкових розладів, що супроводжують пережитий травматичний стрес; оволодінню техніками та методиками збереження ментального здоров'я й соціально-психологічної реабілітації громадян, постраждалих внаслідок військових дій, з метою розвитку в них вмінь самовідновлення; усвідомленню можливостей закладів освіти як осередків життєстійкості й провідних агентів соціально-психологічної реабілітації в громаді; вивченню змісту діяльності психологічної служби системи освіти в контексті соціально-психологічної реабілітації дітей та їхніх батьків в умовах воєнного стану.

У процесі вивчення модулю також буде зосереджено увагу: на особливостях соціально-психологічної реабілітації постраждалих від надзвичайних подій; оволодінні майбутніми фахівцями навичками ефективної комунікації з людьми в стані дистресу; опануванні алгоритмом надання першої психологічної допомоги відповідно до міжнародних стандартів та протоколів; техніками самопомоги й відновлення ресурсного стану в екстремальних ситуаціях; способами допомоги і підтримки в стані гострої кризи. Майбутні фахівці соціальної галузі вивчатимуть: передовий світовий досвід соціально-психологічної допомоги населенню, яке постраждало внаслідок збройних конфліктів; мету, завдання, зміст, ключові технології, форми та методи роботи з соціально-психологічної реабілітації сімей з дітьми, постраждалими внаслідок війни; специфіку реакцій дітей на кризові травматичні події, прояви роз-

ладів адаптації та соціальної дезорієнтації; особливості реабілітаційної допомоги дітям та дорослим у стані ПТСР, зокрема, техніки когнітивно-поведінкової терапії, десенсибілізації та переробки травматичного досвіду за допомогою рухів очей тощо.

 кремену увагу в межах другого модулю буде приділено соціальній реабілітації військовослужбовців та ветеранів та їхніх сімей, що передбачає: розуміння майбутніми фахівцями особливостей психотравматизації військових, психопатологічних наслідків бойових травм, проявів соціально-психологічної дезадаптації й формування типу «екстремальної особистості» внаслідок впливу гіперекстремальних умов [6]. Опанування майбутніми фахівцями методів соціально-психологічної реабілітації передбачає ознайомлення з Концепцією ВООЗ щодо реабілітації учасників бойових дій та їхніх сімей; Державним стандартом послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей; пріоритетними послугами Міністерства у справах ветеранів України; діяльністю центрів ветеранського розвитку та ветеранської служби; послугами на платформі e-Ветеран для ветеранів війни, їхніх родини, сімей загиблих захисників і захисниць України, що пропонує держава, недержавні й міжнародні організації; міжнародними стандартами соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців та ветеранів з інвалідністю і тих, хто пережили полон та тортури; провідними засобами реабілітації після фізичних та психічних травм; перспективним зарубіжним досвідом, а також проектами та програмами соціальної підтримки учасників бойових дій в Україні. В межах модулю майбутні фахівці соціальної галузі також оволодівають уміннями розробляти індивідуальну програму реабілітації з урахуванням сильних сторін особистості, реалізовувати систему роботи з соціально-психологічної підтримки родин учасників бойових дій; опануватимуть методичку розробки й проведення соціально-психологічних

тренінгів, індивідуального та сімейного консультування, лайф-коучингу з метою наснаження, підвищення адаптивності, формування вмінь спілкування з військовими та ветеранами, оволодіння методами самопомоги та психічної саморегуляції, конструктивними копінг-стратегіями для опанування кризових ситуацій та стресових станів.

Третій змістовний модуль «Методичні аспекти соціальної інклюзії» спрямовано на опанування магістрами з соціальної роботи методичними та практичними аспектами створення інклюзивного освітнього середовища, ознайомлення з передовим досвідом, технологіями і методиками соціальної допомоги дітям та молоді з особливими освітніми потребами, особам з інвалідністю, зокрема ветеранам війни, відповідно до вимог Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання та реалізації Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 р. й затвердженого операційного плану заходів на 2024 — 2026 рр. [4], де серед стратегічних цілей у розвитку інклюзивного навчання визначено надання ранньої підтримки сім'ям з дітьми з ризиком набуття особливих освітніх потреб, а також роботу з формування у населення толерантного ставлення до осіб з інвалідністю, створення умов для їхнього рівного доступу до освіти, праці, перекваліфікації, професійного розвитку та участі в житті суспільства.

У межах модулю майбутні фахівці ознайомляться з особливостями соціальної роботи в інклюзивно-ресурсному центрі, його роллю у реалізації соціальної інклюзії, напрямками партнерської взаємодії фахівців соціальної галузі з інклюзивно-ресурсними центрами з метою створення інклюзивного освітнього середовища; вивчатимуть передовий досвід створення такого середовища в закладі освіти; ознайомляться зі специфікою соціальної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивних закладах дошкільної, загальної середньої осві-

ти; особливостями соціальної допомоги дітям з особливими освітніми потребами в умовах Інституту раннього втручання; специфікою роботи асистента вчителя та інших фахівців (логопеда, сурдопедагога, дефектолога, тифлопедагога); досвідом соціально-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами в європейських країнах, стратегіями мейнстрімінгу, інтеграції та інклюзії.

Значне зростання кількості дітей і дорослих з інвалідністю через військові дії потребує кардинальної зміни суспільної свідомості щодо забезпечення рівних можливостей для всіх; формування абсолютно іншого, нового сприйняття інвалідності без будь-якої ексклюзії, виключаючи будь-які ознаки дискримінації (вербальні та невербальні); розбудови потужної системи реабілітації, де соціально-психологічна реабілітація є однією з провідних. Зазначимо, що в умовах сьогодення це питання має стратегічне значення. Для створення інклюзивного підтримуючого простору майбутні соціальні педагоги мають бути здатними сприяти формуванню у зростаючого покоління свідомої позиції щодо поваги й підтримки різноманітності та інклюзії, усвідомлення того, що кожна людина має свої фізичні характеристики, мрії та прагнення й має бути спроможним їх досягати, а різноманітна команда є гармонійною, стабільною і прогресивною [9].

 Опанування курсу сприятиме формуванню у майбутніх фахівців умінь творчо використовувати інноваційний досвід соціальної роботи в інклюзивному просторі; розробляти й реалізовувати систему роботи з соціальної реабілітації різних категорій громадян, в тому числі через залучення до активного суспільного життя; здійснювати соціально-виховну, просвітницьку, консультативну роботу в закладах освіти та соціальних інституціях з метою створення інклюзивного середовища, формування у дітей та молоді інклюзивної культури, підвищення реабілітаційної культури та реабілітаційної активності батьків.

З урахуванням викликів сьогодення підготовка майбутніх фахівців соціальної галузі до соціальної реабілітації та інклюзії має особливе значення. Здійснення ефективної соціально-реабілітаційної та соціально-підтримуючої діяльності в умовах війни та післявоєнної адаптації можливе за умов сформованості у майбутніх фахівців глибокої усвідомленості керівних принципів та засад соціальної реабілітації та інклюзії, опанування доказовими методиками та техніками соціально-психологічної реабілітації, а також набуття вмінь та досвіду здійснення соціально-реабілітаційних впливів на засадах інклюзії, що сприятиме відновленню у дітей і дорослих потенціалу життєтворення, впевненості у власних силах, розвитку лідерських якостей, здатності контролювати й управляти власним життям та позитивно впливати на інших. Відповідна підготовка майбутніх соціальних педагогів та працівників відбувається в усіх видах діяльності в освітньому процесі й націлена на здобуття студентами необхідних знань, формування технологічних та методичних умінь, а також набуття досвіду розробки й реалізації соціально-реабілітаційної взаємодії з різними соціальними групами в різних соціальних інституціях під час навчання в університеті.

Перспективою подальших досліджень є вдосконалення методичного забезпечення системи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі з метою формування у них необхідних професійних компетентностей для здійснення соціально-реабілітаційної діяльності в умовах війни та післявоєнного часу, що має здійснюватися з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей травматизації й сприяти відновленню життєвої активності, наснаженню й поступовому переведенню клієнтів на рівень самоорганізації й подальшого сталого розвитку для досягнення власних життєвих цілей та вирішення важливих суспільних завдань.

Література

1. Гончар І. Г. Волонтерська діяльність як засіб соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій // Наук. вісник Півден.-укр. нац. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського. 2022. № 2 (139). С. 22–29.
2. Кабусь Н. Д. Глобальні пріоритети підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі в умовах сучасних викликів // Фахова підготовка працівників соціальної сфери в Україні та за кордоном: сучасні виклики: колективна монографія. Львів : Вид-во ПП «Новий Світ-2000», 2023. С. 5–55.
3. Костіна В. В., Смеречак Л. І. Соціальна інклюзія в Україні: імплементація закордонного досвіду та особливості підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі // Correction and rehabilitation innovations: implementation of european experience : моногр. Рига, Латвія : Baltija Publishing, 2023. С.132–156. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-325-5-9>.
4. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 р. та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024–2026 рр.: розпорядження КМУ від 7.06.2024.
5. Рассказова О. І. Розвиток соціальності учнів в умовах інклюзивної освіти: теорія та технологія : моногр. Харків : ФООП Шейніна О. В., 2012. 465 с.
6. Сайко Н., Бауман О. Модель підготовки майбутніх соціальних працівників до соціально-реабілітаційного процесу // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2023. Вип. 2 (106). Т.1. С. 145–154.
7. Kazachiner O., Boychuk Yu. Overview of child's development disabilities // Science, Technology, Innovation: Global Trends and Regional Aspect. 2024. № 9/24. С. 179–183.
8. Kostina V. V., Pypenko I. S. The Development of Resilience of Schoolchildren as a Basis for Health Care in the Conditions of Martial Law // International Journal of Science Annals. 2022. Vol. 5. No. 1-2. DOI:10.26697/ijasa. URL: https://culturehealth.org/ijasa_archive/ijasa.2022.1-2.5.pdf.
9. Summary of the E-dialogue On Creating an Inclusive Society: Practical Strategies to Promote Social Integration. 23 May — 20 June 2007. Division for Social Policy and Development. URL: https://www.un.org/esa/socdev/sib/egm%2707/e-dlg07_smmry.html (access date: 20.08.2024)
10. Vasylyeva-Khalatnykova M. O., Chuiko O., Bakhov I. S., Ternopil'ska V., Chernukha N. Social Rehabilitation Practices of Inclusion In The Educational Process In Working With Children With Disabilities // Propósitos Y Representaciones. 2021. 9(SPE3), e1188. DOI <https://doi.org/10.20511/pyr2021.v9nSPE3.1188>

13.09.2024

Відомості про авторів:

Кабусь Наталя Дмитрівна — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; e-mail: kabusnatali9901@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3665-8501>; Google Scholar.

Костіна Валентина Вікторівна — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; e-mail: vkostina2014@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2410-7497>; Google Scholar; Scopus.